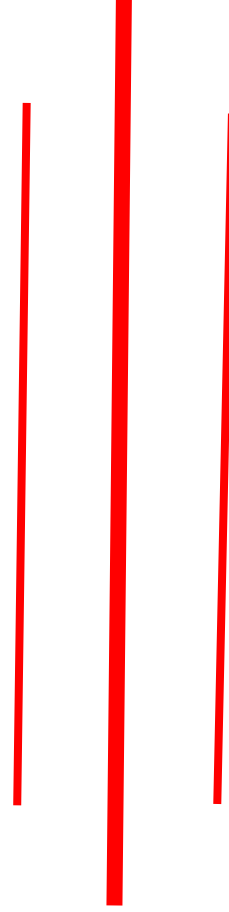

स्वास्थ्य नीति, २०८३

दिपायल सिलगढी नगरपालिका, डोटी
सुदूरपश्चिम प्रदेश
नेपाल

विषय सूची

१. पृष्ठभूमि.....	२
२. विद्यमान अवस्था.....	२
३. समस्या, अवसर र चुनौती.....	२
३.१ समस्या.....	२-३
३.२ चुनौती :.....	३
३.३ अवसर :.....	३
४. नीतिको औचित्य, निर्देशक सिद्धान्त, भावी सोच, ध्येय, लक्ष्य र उद्देश्यहरू.....	३
४.१ औचित्य.....	३
४.२ निर्देशक सिद्धान्तहरू.....	३-४
४.३ भावी सोच.....	४
४.४ ध्येय.....	४
४.५ लक्ष्य.....	४
४.६ उद्देश्य.....	४
५. नीतिहरू.....	५-६
६. प्रमुख रणनीतिहरू.....	६-१७
७. संस्थागत व्यवस्था ,वित्तीय स्रोत.....	१७
८. अनुगमन र मूल्यांकन.....	१७-१८
९. जोखिम.....	१८
१०. खारेजी.....	१८

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संबिधानले स्वास्थ्य सेवालाई प्रत्येक नागरिकको मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरिसकेको अवस्थामा नगरपालिका अन्तर्गतका सबै नागरिकको स्वास्थ्य सेवामा पहुँच पुर्याउने र आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चित गर्नु स्थानीय सरकारको दायित्व रहेको छ । संघीय संरचना अनुसार स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थापनको लागि हाल भएको मानव संसाधन, सिप र दक्षताको उच्चतम उपयोग गरी स्वास्थ्य सेवा जस्तो संबेदनशील क्षेत्रमा विगतमा हासिल भएका उपलब्धिहरूलाई संस्थागत गर्दै स्वास्थ्य सेवालाई थप जवाफदेही र मर्यादित बनाई सहज र सर्वसुलभ पहुँचको व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ । त्यसै गरी गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा मार्फत मानव विकास सूचांकमा सुधार ल्याई नगरपालिका को समग्र विकासको लागि प्रभावकारी स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्था गर्न आवश्यक देखिएको तथा स्थानीय तहको महत्वपूर्ण भूमिका रहेकोले दिपायल सिलगढी नगरपालिकाले स्वास्थ्य नीति, २०८३ तयार गरी लागू गरेको छ ।

२. विद्यमान अवस्था

दिपायल सिलगढी नगर पालिका डोटी जिल्लाका नौ वटा पालिकाहरू मध्ये एउटा पालिका हो । पालिकाको क्षेत्रफल १२६.६१ वर्ग किलोमिटर रहेको छ भने पालिका अन्तर्गत नौ वटा वडाहरू रहेका छन् । राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक प्रतिवेदन अनुसार पालिकाको कूल जनसंख्या ३३,९६८ रहेको छ र कूल जनसंख्या मध्ये पुरुषको संख्या १५४५५ (४५.५%) तथा महिलाको संख्या १८५१३ (५४.५%) रहेको छ ।

पालिकाका सबै वडाहरूमा स्वास्थ्य संस्थाहरू संचालनमा रहेका छन् । स्वास्थ्य संस्था, सामुदायिक स्वास्थ्य कार्यकर्ता तथा महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविका मार्फत जनस्वास्थ्यका प्राथमिकता प्राप्त कार्यक्रमहरू संचालन भईरहेका छन् ।

मातृ तथा शिशु स्वास्थ्य, बाल स्वास्थ्य, पोषण, परिवार नियोजन, रोग नियन्त्रण कार्यक्रमहरू सुधारोन्मुख देखिएका तथा स्वास्थ्य सूचांकहरूले प्रष्ट हुन्छ । तथापि भौतिक पूर्वाधारको अपर्याप्तता, दरबन्दी अनुसारका जनशक्ति नहुनु, बैज्ञानिक संगठन तथा व्यवस्थापन सर्भे नहुनु, तथ्यमा आधारित योजना तर्जुमा प्रणालीको अभ्यासमा कमि हुनु आदि यस पालिकाका प्रमुख समस्याका रूपमा रहेका छन् । साथै नसर्ने रोगको भारमा वृद्धि हुदै जानु, मानसिक स्वास्थ्य समस्या वृद्धि हुदै जानु, जलवायु परिवर्तन, वातावरणीय प्रदुषण, किटजन्य रोगको प्रकोप दरमा वृद्धि हुनु आदि जनस्वास्थ्यका प्रमुख समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

३. समस्या, अवसर र चुनौती

३.१ समस्या

- मापदण्ड अनुसारको स्वास्थ्य संस्थाहरूका भवन नभएका ।
- स्वीकृत दरबन्दी वैज्ञानिक नभएको र भएका दरबन्दी हरु पनि पुरा नभएका ।

- योजना तर्जुमा प्रणालीमा स्वास्थ्य सुचनाको प्रयोग न्यून भएको तथा तथ्यगत योजना तर्जुमा प्रणालीको संस्थागत विकास नभएको ।
- सरकारी सम्पत्ति व्यवस्थापनमा प्रणाली (PAMS) को न्यून प्रयोग आदि ।

३.२ चुनौती :

- स्थानीय तहको एकल अधिकार रहेको आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाई संग सम्बन्धित कार्य क्षेत्राधिकार कार्यान्वयन गर्न प्रयास क्षमता र स्रोत साधनको कमि हुनु ।
- जलवायु परिवर्तन, वायु प्रदूषण तथा वातावरणीय प्रदूषणले स्वास्थ्यमा असर पुर्याउनु ।
- प्रयास स्रोत र लगानीको सुनिश्चित गर्न नसक्नु ।
- नसर्ने रोग तथा किट जन्य रोगको प्रकोप दर वृद्धि हुदै जानु आदि ।

३.३ अवसर :

- संबिधानमा स्वास्थ्य सेवालाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरिएको तथा तिनै तहको अधिकार क्षेत्र निर्धारण भएको ।
- राजनैतिक प्रतिवद्धता ।
- पालिका भित्रका सामाजिक, सांस्कृतिक तथा भौगोलिक बिशिष्टताका आधारमा नीति तथा योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- स्वास्थ्य सेवाको पहुच तथा उपभोगमा वृद्धि गर्न निजि तथा गैर सरकारी क्षेत्र संगको साझेदारी लाई सदुपयोग गर्ने ।
- स्थानीय स्तर बाट नै स्रोत पहिचान तथा परिचालन र अनुगमन गर्ने ।
- स्वास्थ्य क्षेत्रमा आधुनिक प्रविधिको पहुचमा वृद्धि तथा एकीकृत सूचना प्रणालीलाई सुदृढीकरण गर्ने आदि ।

४. नीतिको औचित्य, निर्देशक सिद्धान्त, भावी सोच, ध्येय, लक्ष्य र उद्देश्यहरु

४.१ औचित्य

संविधानप्रदत्त स्वास्थ्य सम्बन्धि मौलिक हक, स्वास्थ्य तर्फको एकल र साझा अधिकार क्षेत्र, संधियताको सफल कार्यान्वयन, आवधिक योजना कार्यान्वयन, दिगो विकास लक्ष्यको स्थानीयकरण र संघ तथा प्रदेशको स्वास्थ्य लगायतका विषयगत क्षेत्रगत नीति संग तालमेल मिलाई कार्य गर्नका लागि स्थानीय तहको स्वास्थ्य नीति आवश्यक छ । हालको स्थानीय स्वास्थ्य सेवालाई निरन्तरता दिँदै यसका उपलब्धिहरु समेत दिगो राख्दै समयसापेक्ष र बदलिंदो परिवेशमा नगरवासीका स्वास्थ्य सम्बन्धिका समस्याहरुलाई संवोधन गर्न यो नीति आवश्यक छ ।

४.२ निर्देशक सिद्धान्तहरु

देहाय बमोजिम निर्देशक सिद्धान्तहरुका आधारमा यो नीति प्रतिपादन गरिएको छ ।

- गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सर्वव्यापी पहुँच
- आधारभूत स्वास्थ्य सेवा मौलिक अधिकार
- समतामुलक र सामाजिक न्यायमा आधारित स्वास्थ्य सेवा
- स्वास्थ्य सेवाको संघीयकरण, स्थानीयकरण र दिगो विकास
- सबै नीतिमा स्वास्थ्य र स्वास्थ्य संस्थाको प्रजातान्त्रिकीकरण
- समानता र जवाफदेहिता, नागरिकको सहभागिता
- स्वास्थ्य प्रणालीमा बहुक्षेत्रीय सहभागिता, सहकार्य र साझेदारी
- स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा व्यावसायिकता, इमानदारिता, पेशागत नैतिकता र पारदर्शिता आदी ।

४.३ भावी सोच

सुखी तथा स्वस्थ जीवन लक्षित स्थानीयवासी ।

४.४ ध्येय

बहुक्षेत्रीय सहकार्य र साझेदारी मार्फत उपलब्ध स्रोत साधनको अधिकतम परिचालन गरि नगरवासीहरुको स्वास्थ्य सम्बन्धि मौलिक हक अधिकारको सुनिश्चितता गर्ने ।

४.५ लक्ष्य

सामाजिक न्याय र सुशासनमा आधारित स्वास्थ्य प्रणालीको विकास र विस्तार गरि सबै वर्गका नागरिकका लागि गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुँच र उपभोग सुनिश्चित गर्ने ।

४.६ उद्देश्य

४.६.१ नागरिकलाई संविधानप्रदत्त स्वास्थ्य सम्बन्धि मौलिक अधिकारको उपभोग गर्न पाउने वातावरण सृजना गर्नु ।

४.६.२ सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट गुणस्तरीय आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्न सक्ने गरी आवश्यक औषधी, उपकरण, प्रविधि र दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरु सहितको व्यवस्था गरि प्रभावकारी एवं जवाफदेहीपूर्ण स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको विकास गर्नु ।

४.६.३ लक्षित वर्गलाई समेट्दै सामाजिक स्वास्थ्य सुरक्षा पद्धतिलाई सुदृढ गर्नु ।

४.६.४ बहुक्षेत्रीय साझेदारी, सहकार्य तथा सामुदायिक सहभागितालाई प्रबर्द्धन गर्नु ।

४.६.५ नाफामुलक स्वास्थ्य क्षेत्रलाई सेवामुलक स्वास्थ्य सेवामा रुपान्तरण गर्दै गर्नु ।

५. नीतिहरू

दिपायल सिलगढी नगरपालिकाको विशिष्टीकृत भौगोलिक अवस्था तथा स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धि समस्या र चुनौतीहरूलाई सम्बोधन गर्दै पालिकाका नागरिकहरूलाई गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न पालिकाले देहाय बमोजिमका नीतिहरू अवलम्बन गरेको छ ।

५.१ पालिका भित्रका स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट तोकिए बमोजिम निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाह भएको सुनिश्चित गरिनेछ ।

५.२ स्वास्थ्यमा सर्वव्यापी पहुँचको अवधारणा अनुसार प्रवर्द्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, उपचारात्मक तथा पुनर्स्थापनात्मक सेवाको विकास तथा विस्तार गरिनेछ ।

५.३ जीवन पथको अवधारणा अनुरूप सबै उमेर समुहका नागरिकको स्वास्थ्य आवश्यकतालाई सम्बोधन गरी मातृशिशु, बालबालिका र किशोरकिशोरीको सर्वाङ्गीण विकास र परिवार व्यवस्थापन सेवालाई थप सुधार तथा विस्तार गरिनेछ ।

५.४ औषधी तथा औषधीजन्य सामग्री र उपकरणहरूको खरिद, आपूर्ति, भण्डारण र वितरणलाई नियमन तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गरिनेछ ।

५.५ स्वास्थ्य सेवालाई सर्वसुलभ, प्रभावकारी तथा गुणस्तरीय बनाउन सीप मिश्रित दक्ष स्वास्थ्य जनशक्तिको विकास तथा विस्तार गर्दै स्वास्थ्य सेवालाई थप व्यवस्थित गरिनेछ ।

५.६ नसर्ने रोगको रोकथाम तथा नियन्त्रणका लागि व्यक्ति, परिवार, समाज तथा सम्बन्धित निकायलाई जिम्मेवार बनाउदै एकीकृत स्वास्थ्य प्रणालीको विकास तथा विस्तार गरिनेछ ।

५.७ स्वास्थ्य क्षेत्रमा आधुनिक प्रविधिको उपयोगलाई प्रोत्साहित गर्दै स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई आधुनिकीकरणका साथै अनुसन्धानबाट प्राप्त प्रमाण र तथ्यहरूलाई नीति निर्माण, योजना तर्जुमा तथा स्वास्थ्य पद्धतिको विकासमा उपयोग गरिनेछ ।

५.८ सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आधारभूत आकस्मिक सेवा संचालनमा ल्याई नगरबासीहरूको आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ ।

५.९ स्वास्थ्य बिमा मार्फत तोकिएका लक्षित वर्गहरूको चिकित्सकीय स्वास्थ्य सेवाको सुलभ पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ ।

५.१० स्वास्थ्य क्षेत्रमा सरकारी, निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्र बीचको सहकार्य तथा साझेदारीलाई प्रबर्द्धन गर्दै प्रभावकारी व्यवस्थापन तथा नियमन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

५.११ स्वास्थ्य क्षेत्रमा नीतिगत, संगठनात्मक तथा व्यवस्थापकीय संरचनामा समयानुकूल परिमार्जन तथा सुधार गर्दै सुशासन कायम गरिनेछ ।

५.१२ स्थानीय स्तरमा उपलब्ध खाद्य बस्तुलाई जोड दिँदै पोषण अवस्थामा सुधारका साथै मिसावटयुक्त तथा हानिकारक खानालाई निरुत्साहित गर्दै गुणस्तरीय एवं स्वास्थ्यवर्द्धक खाद्य पदार्थको प्रबर्द्धन, उत्पादन, प्रयोग र पहुँचलाई विस्तार गरिनेछ ।

- ५.१३ जनसंख्या व्यवस्थापनलाई नगरपालिका विकासको मूल आधारको रूपमा संस्थागत गरिनेछ ।
- ५.१४ सरुवा रोग, कीटजन्य रोग, पशु पन्छीजन्य रोग, जलवायु परिवर्तन र अन्य रोग तथा महामारी नियन्त्रण लगायत विपद व्यवस्थापन पुर्व तयारी तथा प्रतिकार्यको एकीकृत उपायहरु अवलम्बन गरिनेछ ।
- ५.१५ पालिका भित्र उत्पादन हुने फोहोर एवं संक्रमण जन्य वस्तुहरुको उचित विसर्जन र व्यवस्थापन गर्दै व्यक्तिगत, सामुदायिक एवं संस्थागत सरसफाइको अवस्थामा सुधार ल्याइने छ ।
- ५.१६ आयुर्वेद, प्राकृतिक चिकित्सा, योग तथा होमियोप्याथिक लगायतका चिकित्सा प्रणालीलाई एकीकृत रूपमा विकास र विस्तार गरिनेछ ।
- ५.१७ सबै प्रकारका स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिने सेवाको गुणस्तर सुनिश्चित गरिनेछ ।
- ५.१८ स्वास्थ्य क्षेत्रको दिगो विकासका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत, बजेट समेत क्रमश वृद्धि गर्दै लैजाने तथा विशेष कोषको व्यवस्था गरिनेछ ।

६. प्रमुख रणनीतिहरु

नीति ५.१ पालिका भित्रका स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट तोकिए बमोजिम निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाह भएको सुनिश्चित गरिनेछ ।

रणनीतिहरु:

- ५.१.१ प्रत्येक वडाहरुमा स्थापित सरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट न्यूनतम मापदण्ड सहितको आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरु निःशुल्क उपलब्ध गराइनेछ ।
- ५.१.२ नेपाल सरकार र प्रदेश सरकार संग समन्वय गरि आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई थप प्रभावकारी बनाइनेछ ।
- ५.१.३ स्थानीय आवश्यकता अनुसार आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा थप सेवाहरु समावेश गरिनेछ ।
- ५.१.४ भुगोल र जनघनत्वका आधारमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न आवश्यकता अनुसार स्वास्थ्य संस्थाहरु स्थापना, विस्तार, स्तरोन्नति तथा एकीकृत गरिनेछ ।
- ५.१.५ भौगोलिक रूपले दुर्गममा रहेका नागरिकको स्वास्थ्य सेवामा पहुँच बढाउन समुदायस्तरमा टोल क्लिनिक, वडा स्तरमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, गाउँघर क्लिनिक र खोप क्लिनिकलाई थप व्यवस्थित र विस्तार गरिनेछ ।

५.२ स्वास्थ्यमा सर्वव्यापी पहुँचको अवधारणा अनुसार प्रवर्द्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, उपचारात्मक तथा पुनर्स्थापनात्मक सेवाको विकास तथा विस्तार गरिनेछ ।

रणनीतिहरु:

५.२.१ संघीय सरकार र प्रदेश सरकार संग समन्वय गरी पालिका क्षेत्रमा २५ शैया सम्मको अस्पताल स्थापना गरिनेछ ।

५.२.२ पालिका भित्रका साबिकका स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट प्रदान गरिने सेवा र स्वास्थ्य सम्बन्धि भौतिक पूर्वाधारको स्तरोन्नति गर्दै लगिनेछ । सबै स्वास्थ्य संस्थामा न्यूनतम सेवा मापदण्डको कार्यक्रमलाई व्यवस्थित गरिनेछ ।

५.२.३ स्वास्थ्य सेवाको पहुँच भन्दा टाढा रहेकाहरुलाई घुम्ती र घरदैलो स्वास्थ्य सेवा मार्फत तोकिएको सेवा प्रवाह गरिनेछ । नगरपालिका संगको समन्वयमा प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाबाट उक्त सेवा दिइनेछ ।

५.२.४ मुख, आँखा, नाक, कान, घाटी, आँखा र मानसिक सेवा लगायतका उपचार सेवालाई विकास र विस्तार गरिनेछ ।

५.२.५ जिल्ला स्थित प्रादेशिक स्वास्थ्य सम्बन्धि कार्यालय संग समन्वय गरि विशेषज्ञ स्वास्थ्य शिविरहरु संचालन गरिनेछ । मातृ तथा बाल स्वास्थ्य र नसर्ने रोग सम्बन्धि स्क्रिनिङ्ग सेवा र स्वास्थ्य परिक्षणमा विशेष जोड दिइनेछ ।

५.२.६ सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा स्वच्छ खानेपानी, सरसफाई, बिजुली (वैकल्पिक व्यवस्था सहित) र इन्टरनेट सेवाको व्यवस्था गरिनेछ ।

५.२.७ प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थामा आवश्यकता अनुसार कर्मचारी आवास सहितको भौतिक पूर्वाधार क्रमशः स्तरोन्नति गरिनेछ । प्रसूती केन्द्रमा सेवाग्राही केन्द्रित आमाघर र नवजात शिशु केन्द्रलाई व्यवस्थित गरिनेछ ।

५.२.८ आधारभूत विद्यालय सम्मको लागि जनस्वास्थ्य सम्बन्धि पाठ्यक्रम बनाई नगरपालिका भित्र सामुदायिक एवं विद्यालय नर्सिङ्ग कार्यक्रमलाई थप व्यवस्थित र प्रभावकारी रुपमा लागु गरिने छ ।

५.२.९ प्रदेश सरकारको सहकार्यमा उच्च माध्यमिक विद्यालयमा प्रत्येक विद्यालयमा एक जना जनस्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्था गरि स्वास्थ्यका कार्यक्रम र जनचेतनाका कार्यक्रम गरिनेछ ।

५.२.१० खोप क्लिनिकको पहुँच बढाई लक्षित वर्गको खोप पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्दै सम्बन्धित व्यक्तिले अनिवार्य खोप सेवा लिने व्यवस्था गरिनेछ ।

५.२.११ स्थानीय स्वास्थ्य आवश्यकता र व्यवहारलाई सम्बोधन गर्न स्थानीय भाषामा सन्देश सामाग्री उत्पादन, प्रसारण र सम्प्रेषण गरिनेछ ।

५.२.१२ स्वच्छ खानेपानी, सरसफाई तथा खाद्य पदार्थको गुणस्तर र वायु तथा ध्वनिको प्रदूषण लगायतका जनस्वास्थ्यलाई प्रतिकूल प्रभाव पार्ने क्षेत्रमा प्रभावकारी नियन्त्रण र नियमन गर्न सम्बन्धित सरोकारवालाको समन्वयमा निगरानी प्रणाली लागू गरिनेछ ।

५.२.१३ जिल्ला स्थित सरकारी अस्पताल संगको सहकार्यमा दुर्गमका बस्तिहरुमा गाउँघर चिकित्सक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

५.२.१४ अशक्त र अपांगता भएकाहरुका लागि अपांगमैत्री स्वास्थ्य संरचना र संयन्त्रको विकासका साथै सरकारी र निजी क्षेत्रको संलग्नतामा ज्येष्ठ नागरिकको सक्रिय र स्वस्थ जीवनका लागि ज्येष्ठ नागरिक स्याहार केन्द्रहरुका स्थापनाका लागि सम्बन्धित निकाय संग समन्वय गरिनेछ ।

५.३ जीवन पथको अवधारणा अनुरूप सबै उमेर समुहका नागरिकको स्वास्थ्य आवश्यकतालाई सम्बोधन गरी मातृशिशु, बालबालिका र किशोरकिशोरीको सर्वाङ्गीण विकास र परिवार योजना सेवालाई थप सुधार तथा विस्तार गरिनेछ ।

रणनीतिहरु:

५.३.१ सुरक्षित मातृत्व र प्रजनन स्वास्थ्य सेवालाई गुणस्तरीय, सर्वसुलभ र पहुँचयोग्य बनाईनेछ ।

५.३.२ आधारभूत तथा आकस्मिक प्रसूति सेवालाई सुदृढ गर्दै गर्भवती, सुत्केरी तथा नवजात शिशुको जटिलतायुक्त स्वास्थ्य अवस्थाको व्यवस्थापनको लागि आकस्मिक प्रेषण प्रणालीलाई थप व्यवस्थित गरिनेछ ।

५.३.३ नगरपालिका भित्रका सुत्केरी आमाहरुलाई प्रसूती पछिको तेस्रो भेटमा प्रदान गरिने स्वास्थ्य सेवा नर्सिङ्ग कर्मचारी मार्फत घरमै गई प्रदान गरिनेछ । समयमै गर्भवती तथा सुत्केरी आमाहरुलाई सूचना तथा जानकारी दिन संस्थागत मोबाइल सेट तथा आवश्यकता अनुसार रिचार्जको लागि व्यवस्थापन गरिनेछ ।

५.३.४ विभिन्न वर्ग, जाती, धर्म तथा क्षेत्रमा महिलाको सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्यको अवस्था विश्लेषण गरी आवश्यकता अनुसार परिवार योजना कार्यक्रम बनाई लागु गरिनेछ ।

५.३.५ कानून बमोजिम सुरक्षित गर्भपतन सेवालाई गुणस्तरीय तथा प्रभावकारी बनाईनेछ । लिंग पहिचानको आधारमा गरिने गर्भपतनलाई पूर्ण रुपमा निरुत्साहित गरिनेछ ।

५.३.६ गुणस्तरीय यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सेवामा पहुच अभिवृद्धि गर्न स्वास्थ्य संस्थाहरुमा मापदण्ड अनुसारको सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चित गरिनेछ । र प्रत्येक वडामा दक्ष प्रसूतिकर्मिको व्यवस्था गरिनेछ ।

५.३.७ नगरपालिकाका सबै स्वास्थ्य संस्थालाई किशोर मैत्री बनाई सेवा प्रदान गर्न सक्षम बनाईनेछ । साथै किशोर किशोरीहरुको सहभागितामा जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

५.३.८ नमूना परिवार तथा नमूना दम्पतिलाई पुरस्कृत गर्ने पद्धति अवलम्बन गरिनेछ । र महिला स्वास्थ्यमा प्रभाव पार्ने सामाजिक निर्धारकहरुलाई मध्यनजर गर्दै विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

५.४ औषधि तथा औषधीजन्य सामग्री र उपकरणहरुको खरिद, आपूर्ति, भण्डारण र वितरणलाई नियमन तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गरिनेछ ।

रणनीतिहरु:

५.४.१ गुणस्तरीय औषधी र प्रविधिजन्य स्वास्थ्य सामग्रीहरुको व्यवस्थित आपूर्ति र भण्डारणको लागि नगरपालिकामा मापदण्ड अनुसार स्टोरको व्यवस्था गरिनेछ । र प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थामा औषधी भण्डारणको लागि व्यवस्थित भण्डारण कक्षको सुनिश्चितता गरिनेछ ।

५.४.२ जिल्लास्थित स्वास्थ्य कार्यालय संगको समन्वयमा प्रत्येक वर्ष तथ्यमा आधारित औषधी खरिद योजना बनाईनेछ ।

५.४.३ प्रत्येक स्वास्थ्य संस्था र पालिकास्तरमा औषधि तथा सामग्रीको आकस्मिक माग विन्दु र स्वीकृत मौज्जात परिमाणलाई सन्तुलनमा राख्ने व्यवस्था अनिवार्य गरिनेछ ।

५.४.४ बाह्य निकायबाट स्वास्थ्य संस्थाको लागि हुने औषधि तथा सामग्रीको सहयोगलाई नगरपालिकाको एकद्वार प्रणाली मार्फत व्यवस्थित गरिनेछ ।

५.४.५ सबै स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध औजार, उपकरण र औषधि तथा अन्य सामग्रीहरुको अध्यावधिक गरी प्रभावकारी सप्लाई चेन व्यवस्थापनको लागि क्रमशः विद्युतीय आपूर्ति व्यवस्थापन प्रणालीबाट गरिनेछ ।

५.४.६ व्यवस्थापन समितिको रोहवरमा स्वास्थ्य संस्थामा अत्यावश्यक औषधि तथा सामग्रीको आकस्मिक उपलब्धताको सुनिश्चितता गर्न स्वास्थ्य संस्थामा आकस्मिक औषधि तथा उपकरण खरिदको लागि अनिवार्य रुपमा बजेट विनियोजन गरी लागु गरिनेछ ।

५.४.७ प्रतिकारात्मक संभार, खरिद उपरान्त संभार आदी सिद्धान्तलाई व्यावहारिक रुपमा लागु गरिनेछ । उपकरणहरुको मर्मत तथा सम्भारका लागि सम्बन्धित निकाय संग समन्वय गरिनेछ ।

५.५ स्वास्थ्य सेवालाई सर्वसुलभ, प्रभावकारी तथा गुणस्तरीय बनाउन सीप मिश्रित दक्ष स्वास्थ्य जनशक्तिको विकास तथा विस्तार गर्दै स्वास्थ्य सेवालाई थप व्यवस्थित गरिनेछ ।

रणनीतिहरु:

५.५.१ अल्पकालीन तथा दीर्घकालीन योजना बनाई आवश्यक स्वास्थ्य जनशक्तिको प्राप्ति, विकास तथा उपयोग गरिनेछ ।

५.५.२ चिकित्सक तथा मध्यम स्तरका स्वास्थ्य जनशक्ति उत्पादनका लागि संघीय र प्रदेश सरकार तथा सम्बन्धित शिक्षालय संग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।

५.५.३ “एक चिकित्सक र स्वास्थ्यकर्मी-एक स्वास्थ्य संस्था” को अवधारणालाई क्रमशः लागू गरिनेछ । स्वास्थ्य सेवाको निरन्तरताको लागि सेवा करार, पुल दरबन्दी जस्ता उपायहरुको अवलम्बन गरि जनशक्तिको उपलब्धता सुनिश्चित गरिनेछ ।

५.५.४ सम्बन्धित निकाय संग समन्वय र सहकार्य गरि स्वास्थ्यकर्मीलाई आवश्यक ज्ञान, सीप तथा क्षमता विकासका लागि उच्च शिक्षा अध्ययन, सेवाकालीन तालिम, निरन्तर पेशागत तालिम, पेशागत वृद्धी विकासका लागि स्पष्ट मार्ग तथा अवसर प्रदान गर्नुका साथै पेशागत अनुसन्धानलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गरिनेछ ।

५.५.५ सबै वडामा रहने आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्रमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित गर्न आकस्मिक अवस्थाको प्रारम्भिक उपचार, प्रारम्भिक ल्याब सेवा तथा अन्य आधारभूत एकीकृत उपचार सेवा प्रवाह गरिनेछ ।

५.५.६ स्वास्थ्य जनशक्ति व्यवस्थापनका लागि निश्चित मापदण्ड बनाएर जेहेन्दार, विपन्न लगायत लक्षित वर्गका परिवारका सदस्यहरुलाई अध्ययनको लागि छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरिनेछ ।

५.५.७ पालिका अन्तर्गत कार्यरत कर्मचारीहरुको निर्दिष्ट कार्यविवरण तयार गरिनेछ र कार्य विवरणको आधारमा कर्मचारीहरुको कार्यसम्पादन मूल्यांकन गर्ने र सोहि अनुसार पुरस्कृत प्रणाली लागू गरिनेछ ।

५.५.८ स्थानीय तहमा संचालित जनस्वास्थ्य सेवाको नियमित अनुगमन, निरीक्षण, सहजीकरण तथा आवश्यक प्राविधिक सहयोगका लागि कम्तिमा जनस्वास्थ्य विषयमा स्नातक गरेको जनशक्तिलाई परिचालन गरिनेछ ।

५.६ नसर्ने रोगको रोकथाम तथा नियन्त्रणका लागि व्यक्ति, परिवार, समाज तथा सम्बन्धित निकायलाई जिम्मेवार बनाउदै एकीकृत स्वास्थ्य प्रणालीको विकास तथा विस्तार गरिनेछ ।

रणनीतिहरु:

५.६.१ सुर्तीजन्य पदार्थ, मादक पदार्थ र अन्य स्वास्थ्यलाई हानी गर्ने वस्तुहरुको उत्पादन, बिक्री वितरण र उपभोगलाई निरुत्साहित, नियन्त्रण तथा नियमन गर्न आवश्यक कानुन बनाई लागू गरिनेछ ।

५.६.२ सुर्तीजन्य पदार्थ, मादक पदार्थ जस्ता हानिकारक वस्तुहरुको किनवेच र उपभोगलाई सार्वजनिक संस्था र स्थानमा निषेध गरिनेछ । सामाजिक विकृती र कुलतमा लागेका व्यक्तिहरुलाई सुधार गर्न जीवन उपयोगी तालिम तथा मनोपरामर्श सेवा लगायतका कार्यक्रमहरु लागू गरिनेछ ।

५.६.३ नैराश्यता तथा मानसिक रोगलाई न्यूनीकरण गर्न प्राथमिक मानसिक स्वास्थ्य सेवालाई सबै तहका स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ साथै निश्चित स्थान र समयमा बिशेषज्ञ मानसिक स्वास्थ्य सेवा, योग शिविर र मनोसामाजिक परामर्श सेवा संचालन गरिनेछ ।

५.६.४ सबै तहका स्वास्थ्य संस्था मार्फत स्वस्थ जीवनशैली प्रबर्द्धन र नसर्ने रोगको व्यवस्थापन गर्ने कार्यक्रमको विकास तथा विस्तार गर्दै उच्च रक्तचाप, मधुमेह, मृगौला रोग, मुटु रोग, अर्बुदरोग, दम, मोटोपना जस्ता नसर्ने रोगहरुको निदान, उपचार र व्यवस्थापन गर्न विशेष एकीकृत जनस्वास्थ्य अभियान संचालन गरिनेछ ।

५.६.५ स्वस्थ जीवनशैली, शारीरिक व्यायाम, उचित खानपान, नियमित स्वास्थ्य परिक्षण लाई बढावा दिँदै सार्वजनिक स्थलहरुमा क्रमशः सार्वजनिक व्यायाम शालाको स्थापना एवं संचालन गरिनेछ ।

५.६.६ विद्यालयस्तरमा विद्यालय योग प्रशिक्षकको व्यवस्था गरि क्रमशः विद्यालय योग कार्यक्रम लागू एवं विस्तार गरिनेछ ।

५.६.७ वातावरण प्रदुषण नियन्त्रण, सुर्तीजन्य र लागू पदार्थ तथा मदिराको प्रयोग जस्ता जनस्वास्थ्यमा नकारात्मक प्रभाव पार्ने लाई निरुत्साहन गर्दै सडक दुर्घटना, व्यवसायीहरुको कार्यस्थल सुरक्षाका लागि बहुक्षेत्रीय समन्वय गरिनेछ ।

५.७ स्वास्थ्य क्षेत्रमा आधुनिक प्रविधिको उपयोगलाई प्रोत्साहित गर्दै स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई आधुनिकीकरणका साथै अनुसन्धानबाट प्राप्त प्रमाण र तथ्यहरूलाई नीति निर्माण, योजना तर्जुमा तथा स्वास्थ्य पद्धतिको विकासमा उपयोग गरिनेछ ।

रणनीतिहरू:

५.७.१ स्वास्थ्य सूचना प्रणालीलाई एकीकृत, प्रविधिमैत्री, समयानुकूल र नियमित बनाउदै स्वास्थ्य सम्बन्धि सूचना व्यवस्थित गर्ने स्वास्थ्य संस्था तथा स्वास्थ्यकर्मी, सहयोगी निकाय र अनुसन्धानकर्तालाई प्रोत्साहित गर्न उत्कृष्ट अनुसन्धानकर्ता, स्वास्थ्यकर्मी एवं संस्थालाई वार्षिक रुपमा सम्मान गरिनेछ ।

५.७.२ स्वास्थ्य सूचना प्रणाली तथा अनुसन्धानबाट आएको नतिजालाई एकीकृत गरि प्राप्त तथ्य, प्रतिवेदन तथा निष्कर्षहरूलाई नीति निर्माण, योजना तर्जुमा तथा स्वास्थ्य पद्धतिको विकास तथा विस्तारमा प्रयोग गरिनेछ ।

५.७.३ जनस्वास्थ्य निगरानी पद्धतिहरूलाई सुदृढ गर्दै एकीकृत निगरानी पद्धतिको विकास गरि अवलम्बन गरिनेछ ।

५.७.४ स्वास्थ्य शाखा तथा सम्पूर्ण स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट नै विद्युतीय अभिलेख तथा प्रतिवेदन राख्ने व्यवस्था मिलाईनेछ ।

५.७.५ ई-हेल्थलाई संस्थागत गर्दै मोबाईल हेल्थ, टेलिमेडिसिन लगायत अन्य आधुनिक प्रविधिको प्राप्ति र उपयोग गरिनेछ ।

५.८ सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आधारभूत आकस्मिक सेवा संचालनमा ल्याई नगरबासी हरुको आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ ।

रणनीतिहरू:

५.८.१ नगरपालिका भित्रका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा आधारभूत आकस्मिक सेवा कक्षको स्थापना गरिनेछ । साथै प्राथमिक अस्पताल र जिल्ला अस्पताल संगको समन्वय र सहकार्यमा दोहोरो प्रेषणको व्यवस्था मिलाईनेछ ।

५.८.२ नगरपालिका भित्र कुनै पनि नागरिक वा व्यक्तिको आकस्मिक स्वास्थ्य उपचार तथा गर्भवती, सुत्केरी तथा नवजात शिशुको आकस्मिक उद्धार सम्बन्धि कार्यविधि तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।

५.८.३ तोकिएका स्वास्थ्य संस्था तथा प्रसुति केन्द्रहरूबाट २४ घण्टा आकस्मिक प्रसुती सेवा प्रवाह हुनेछ ।

५.८.४ नगरपालिका भित्र सरकारी, निजी, सामुदायिक रुपमा संचालन हुने एम्बुलेन्स एवं शव बाहन सेवालाई निर्देशिका एवं मापदण्ड तयारगरी थप व्यवस्थित गरिनेछ ।

५.९ स्वास्थ्य बिमा मार्फत तोकिएका लक्षित वर्गहरूको चिकित्सकीय स्वास्थ्य सेवाको सुलभ पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ ।

रणनीतिहरु:

५.९.१ सामाजिक न्यायका सिद्धान्तमा आधारित रही विपन्न तथा प्राथमिकतामा परेका लक्षित वर्गलाई राज्यको सहूलियतमा स्वास्थ्य बिमामा आबद्ध गरिनेछ ।

५.९.२ सरोकारवालाको समन्वयमा राष्ट्रिय बीमा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न विशेष अभियान संचालन गरिनेछ ।

५.९.३ औपचारिक क्षेत्रलाई अनिवार्य स्वास्थ्य बिमाको दायरामा ल्याउदै सबै नगरवासीलाई विशेष सहूलियत पूर्ण प्याकेज मार्फत स्वास्थ्य बिमामा आबद्ध गरिनेछ ।

५.१० स्वास्थ्य क्षेत्रमा सरकारी, निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्र बीचको सहकार्य तथा साझेदारीलाई प्रबर्द्धन गर्दै प्रभावकारी व्यवस्थापन तथा नियमन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

रणनीतिहरु:

५.१०.१ तोकिएको मापदण्ड र निर्देशिका बमोजिम निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रका स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्था दर्ता, अनुमति, संचालन तथा नियमन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

५.१०.२ लक्षित नगरवासी र क्षेत्रमा स्वास्थ्य तथा उपचार सेवा सुनिश्चित गर्न मापदण्डका आधारमा निजी तथा गैरसरकारी संघ संस्था संग साझेदारी गरिनेछ ।

५.१०.३ निजी तथा गैर सरकारी एवं बाह्य विकास साझेदारबाट संचालन हुने कार्यक्रमलाई नगरपालिकाको वार्षिक कार्यक्रममा समावेश गरिनेछ ।

५.१०.४ व्यावसायिक संघ संस्थाहरुको सामाजिक उत्तरदायित्व अन्तर्गत स्वास्थ्य क्षेत्रमा कार्य गर्न बढावा दिँदै जनस्वास्थ्य सम्बन्धिका चेतनामुलक अभियानहरु संचालन गरिनेछ ।

५.११ स्वास्थ्य क्षेत्रमा नीतिगत, संगठनात्मक तथा व्यवस्थापकीय संरचनामा समयानुकूल परिमार्जन तथा सुधार गर्दै सुशासन कायम गरिनेछ ।

रणनीतिहरु:

५.११.१ सुशासन कार्यविधि बनाई स्वास्थ्य सेवालाई पारदर्शी, जवाफदेही एवं जनउत्तरदायी बनाईनेछ ।

५.११.२ स्वास्थ्य संस्था सम्बन्धि व्यवस्थापन समिति गठन एवं संचालनको समयानुकूल कार्यविधि बनाई सेवाग्राहीको उजुरी, गुनासो, सुझावको सुनुवाई गर्ने संयन्त्र समेतको रुपमा विकास गरिनेछ ।

५.११.३ सबै वडामा स्वास्थ्य सेवाको प्रभावकारी व्यवस्थापनका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्दै स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान हुने सेवाको बारेमा सार्वजनिक सुनुवाई तथा सामाजिक परिक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

५.११.४ निश्चित कार्य सम्पादन सूचक तोक्यो उत्कृष्ट कार्य गर्ने व्यवस्थापन समितिलाई वार्षिक रुपमा पुरस्कृत गरिनेछ ।

- ५.११.५ स्थानीय समुदायको संस्कृतिलाई मध्यनजर गर्दै स्वास्थ्य सेवालाई सेवाग्राही मैत्री बनाईनेछ ।
- ५.११.६ पालिका भित्रका स्वास्थ्य संस्थाहरुले प्रवाह गर्ने सेवा र व्यवस्थापनको बहुपक्षीय अनुगमन तथा मुल्यांकन गर्न एकीकृत अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण चेकलिष्ट तयार गरिनेछ ।
- ५.११.७ स्वास्थ्य सम्बन्धि प्राविधिक सुझाव र सल्लाह दिनका लागि आवश्यकता र उपलब्धता अनुसार जनस्वास्थ्य विज्ञहरुको समिति गठन गरिनेछ ।
- ५.११.८ स्वास्थ्य सेवा प्रवाहलाई समसामयिक, गुणस्तरीय, छिटो छरितो र थप वैज्ञानिक बनाउन आवश्यकता अनुसार संगठन सर्वेक्षण र व्यवस्थापन गरिनेछ ।

५.१२ स्थानीय स्तरमा उपलब्ध खाद्य बस्तुलाई जोड दिँदै पोषण अवस्थामा सुधारका साथै मिसावटयुक्त तथा हानिकारक खानालाई निरुत्साहित गर्दै गुणस्तरीय एवं स्वास्थ्यवर्द्धक खाद्य पदार्थको प्रबर्द्धन, उत्पादन, प्रयोग र पहुँचलाई विस्तार गरिनेछ ।

रणनीतिहरु:

- ५.१२.१ खाद्य विविधीकरण, खाद्य सुरक्षामा जोड दिँदै पोषण व्यवहार सुधार तथा पत्रु खानालाई निरुत्साहित गर्ने सम्बन्धि सामाजिक व्यवहार परिवर्तनका कार्यक्रमहरुलाई उच्च प्राथमिकताका साथ लागू गरिनेछ ।
- ५.१२.२ पोषण संवेदनशील कृषि अभ्यास मार्फत अर्गानिक तथा पोषणयुक्त खाद्य वस्तु तथा स्थानीय जडिबुटीको उत्पादन प्रवर्धन गर्न, हरित गृह तथा प्रत्येक परिवारमा सुधारिएको करेसाबारी निर्माण गर्न र खानामा विविधीकरण गरी सुरक्षित तरिकाले उपभोग गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।
- ५.१२.३ विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम र पोषण शिक्षालाई सुदृढीकरण गर्दै पोषणयुक्त बाल पौष्टिक आहार, दिवा खाजा लगायतका अन्य स्थानीय खाद्य पदार्थ उत्पादन तथा प्रयोगका लागि प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- ५.१२.४ स्थानीय स्तरमै पौष्टिक खाद्य पदार्थको उत्पादन, प्रशोधन तथा बजारीकरणका लागि प्रोत्साहन र सहूलियत जन्य कार्यक्रमहरु संचालनमा ल्याइने छ ।
- ५.१२.५ महिला तथा बालबालिका लगायत विभिन्न उमेर समूहको पोषण अवस्था सुधारका लागि अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन उपायहरु अवलम्बन गरिनेछ ।
- ५.१२.६ स्थानीय बजारमा खाद्य पदार्थमा मिसावट र अखाद्य पदार्थको उपयोग नियन्त्रण गर्दै खाद्य वस्तुको उत्पादन विक्री वितरणको प्रभावकारी नियन्त्रण तथा नियमन गरिनेछ ।
- ५.१२.७ सम्पूर्ण वडाहरुलाई क्रमिक रुपमा पूर्ण पोषणयुक्त बनाउँदै पूर्ण पोषणयुक्त पालिका घोषणा मार्फत बृहत जनचेतना अभियान संचालन गरिनेछ ।
- ५.१२.८ स्थानीय तहमा पत्रु खाना जस्तै कोक, फेन्टा, कुरकुरे लगायतका हानिकारक खाद्य पदार्थहरुको प्रयोगलाई निरुत्साहन गरिनेछ ।

५.१३ जनसंख्या व्यवस्थापनलाई नगरपालिका विकासको मूल आधारको रुपमा संस्थागत गरिनेछ ।

रणनीतिहरू:

- ५.१३.१ जन्म, मृत्यु, विवाह, बसाई सराई जस्ता व्यक्तिगत घटना दर्ता कार्यलाई थप व्यवस्थित गरिनेछ ।
- ५.१३.२ जनसंख्या संग सम्बन्धित सूचनालाई योजना तर्जुमा गर्दा र कार्यक्रम विकास गर्दा व्यापक रुपमा उपयोग गरिनेछ ।
- ५.१३.३ प्रसुति केन्द्रमा जन्मने सबै बालबालिकाहरुलाई अनिवार्य रुपमा जन्म प्रमाण पत्र उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ ।
- ५.१३.४ समुदायस्तरमा भएका हरेक नवजात शिशु एवं मातृ मृत्युको कारण पहिचान गर्न मृत्यु पश्चात गरिने भर्बल अटप्सि विधिलाई पद्धतिबद्ध गरिनेछ ।
- ५.१३.५ एकीकृत बस्ती व्यवस्थापन र विकासका लागि अध्ययन एवं पैरवी गर्नुका साथै बस्ती विकास योजना तर्जुमा गरी संघ र प्रदेश सरकार संगको समन्वय र सहयोगमा बस्ती व्यवस्थापन तथा विकास कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न जोड दिइनेछ ।
- ५.१३.६ स्वस्थ, सुखी परिवार बनाउन व्यवस्थित परिवार एवं परिवार योजना सम्बन्धित कार्यक्रम संचालनमा विशेष जोड दिइनेछ ।

५.१४ सरुवा रोग, कीटजन्य रोग, पशु पन्छीजन्य रोग, जलवायु परिवर्तन र अन्य रोग तथा महामारी नियन्त्रण लगायत विपद व्यवस्थापन पुर्व तयारी तथा प्रतिकार्यको एकीकृत उपायहरु अवलम्बन गरिनेछ ।

रणनीतिहरू:

- ५.१४.१ तोकिए बमोजिमका आधारभूत आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा सबै तहका स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट नियमित प्रवाह हुने व्यवस्था मिलाइने छ ।
- ५.१४.२ पालिका स्तरीय स्वास्थ्य आपतकालीन तथा महामारीको नियन्त्रण योजना बनाई लागू गरिनेछ ।
- ५.१४.३ नगरपालिका एवं प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थामा जगेडा औषधीको भण्डारणको व्यवस्था अनिवार्य गरिनेछ ।
- ५.१४.४ पालिकामा भार बढी भएका सरुवा रोगहरुको अध्ययन, अनुसन्धान, निगरानी, रोकथाम, नियन्त्रण र निवारणका लागि प्रभावकारी कार्यक्रमहरु गरिनेछ ।
- ५.१४.५ स्थानीय स्तरमा जुनोटिक, कीटजन्य रोगको नियन्त्रण र व्यवस्थापनका साथै सबल जनस्वास्थ्य निगरानी (पब्लिक हेल्थ सर्भिलेन्स) को व्यवस्था गरिनेछ ।
- ५.१४.६ विपद तथा महामारीको तत्काल सम्बोधन गर्नको लागि सबै वडामा संयन्त्रको स्थापना, क्षमता विकास, प्रतिकार्य योजना तथा पूर्वतयारी गर्नुको साथै घुम्ती अस्पताल सेवाको व्यवस्था गरिनेछ ।
- ५.१४.७ विपद व्यवस्थापन, जोखिम न्यूनीकरण, स्वास्थ्य प्रबर्द्धन लगायत समग्र स्वास्थ्य सेवामा नागरिक र समुदायको सहभागिता र योगदानलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।

५.१४.८ जलवायु र मौसम परिवर्तनले स्वास्थ्यमा पार्ने असर न्यूनीकरण गर्न बहुक्षेत्रीय निकाय संग समन्वय गरी स्वास्थ्य सचेतना सम्बन्धि कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

५.१५ पालिका भित्र उत्पादन हुने फोहोर एवं संक्रमण जन्य वस्तुहरुको उचित विसर्जन र व्यवस्थापन गर्दै खानेपानी र सरसफाइको अवस्थामा सुधार ल्याइनेछ ।

रणनीतिहरु:

५.१५.१ सरसफाई तथा स्वास्थ्य क्षेत्रबाट निष्काशित फोहोरमैला व्यवस्थापनमा निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्र संग समन्वय, सहकार्य र साझेदारी गरिनेछ ।

५.१५.२ स्वास्थ्यजन्य फोहोरमैला संकलन, पुनः उपयोग, प्रशोधन र विसर्जन गर्दै निजी क्षेत्रलाई नियमन गरिनेछ ।

५.१५.३ पालिकालाई खुल्ला दिशा पिसाब मुक्त पालिका कायम गर्दै निजी क्षेत्रको साझेदारीमा सार्वजनिक स्थानमा सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्था गरिनेछ ।

५.१५.४ पालिका भित्र उत्पादन हुने फोहोरमैला व्यवस्थापनमा फोहोरमैलाको संकलन र पुनः प्रयोग को सिद्धान्तलाई उपयोग गर्दै निजी क्षेत्रको साझेदारीलाई अभिप्रेरित गरिनेछ ।

५.१५.५ कुनै पनि व्यवसायिक क्षेत्रबाट उत्पादन हुने फोहोर पानी, रसायन एवं अन्य फोहोरमैलाको व्यवस्थापन सम्बन्धि विशेष नियमन गर्न संयन्त्र विकास गरिनेछ ।

५.१५.६ पालिका भित्रका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि आवश्यक पर्ने औजार, उपकरण तथा सामग्रीहरुको व्यवस्थापन गरिनेछ ।

५.१५.७ नगरपालिका क्षेत्र भित्र खानेपानी र सरसफाइ सम्बन्धि व्यवहार परिवर्तनका क्रियाकलापहरुलाई विद्यालय शिक्षामा समावेश गरि वातावरणीय सरसफाइमा समुदायलाई परिचालन गरिनेछ ।

५.१५.८ नगरपालिका भित्र समुदाय, स्वास्थ्य संस्था तथा सबै विद्यालयहरुमा स्वच्छ र सुरक्षित खानेपानीको व्यवस्था गरिनेछ ।

५.१५.९ समुदायमा वितरण गरिएको खानेपानी तथा व्यवसायिक रुपमा उपलब्ध खानेपानीको निरन्तर गुणस्तर परीक्षण गरिनेछ ।

५.१५.१० संघीय र प्रादेशिक मापदण्ड बमोजिम पालिका भित्र खानेपानी, हावा, ध्वनीको गुणस्तरको मापदण्ड निर्धारण, कार्यान्वयन र नियमन गरिनेछ ।

५.१६ आयुर्वेद, प्राकृतिक चिकित्सा, योग तथा होमियोप्याथिक लगायतका चिकित्सा प्रणालीलाई एकीकृत रुपमा विकास र विस्तार गरिनेछ ।

रणनीतिहरु:

५.१६.१ आयुर्वेदिक, युनानी, आम्ची, होमियोप्याथिक, प्राकृतिक चिकित्सा लगायतका परम्परागत स्वास्थ्य उपचार सेवाको विस्तार, विकास र व्यवस्थापन गरिनेछ ।

५.१६.२ स्वस्थ जीवनशैली, पोषण, शारीरिक व्यायाम, योग अभ्यास लगायतका असल व्यवहारलाई टोलस्तरमा पुर्याउन विशेष जोड दिइनेछ ।

५.१६.३ स्थानीय स्तरमा उपलब्ध औषधिजन्य जडिबुटी, खनिज लगायतका वस्तुहरुको पहिचान, संरक्षण, संकलन, उपयोग र प्रबर्द्धन गरिनेछ ।

५.१६.४ प्रचलित तथा परम्परागत चिकित्सा सेवाहरुलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा सूचिकृत, व्यवस्थित तथा नियमन गरिनेछ ।

५.१७ सबै प्रकारका स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रदान गरिने सेवाको गुणस्तर सुनिश्चित गरिनेछ ।

रणनीतिहरु:

५.१७.१ स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर सुनिश्चितताका लागि पालिका भित्र एक नियमनकारी संयन्त्रको विकास गरिनेछ ।

५.१७.२ सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुको न्यूनतम सेवा गुणस्तर मापदण्ड विकास तथा परिमार्जन गरि लागू गरिनेछ ।

५.१७.३ संघ तथा प्रादेशिक मापदण्ड बमोजिम गुणस्तरीय सेवा प्रवाहका लागि निर्देशिका र स्तरीय उपचार प्रोटोकलको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

५.१७.४ प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाको व्यवस्थापकीय पक्षको परिक्षण गरि सेवाको गुणस्तर तथा संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।

५.१८ स्वास्थ्य क्षेत्रको दिगो विकासका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत तथा विशेष कोषको व्यवस्था गरिनेछ ।

रणनीतिहरु:

५.१८.१ स्वास्थ्य क्षेत्रमा पालिकाको लगानीलाई कुल बजेटको कम्तिमा दश प्रतिशत बनाई स्वास्थ्य सेवामा व्यक्तिगत खर्चको भार क्रमशः घटाईनेछ ।

५.१८.२ स्वास्थ्य क्षेत्रको समग्र आम्दानी, लगानी, बाँडफाँड, प्रयोगको विश्लेषणात्मक विवरण पालिका स्वास्थ्य लेखा वार्षिक रुपमा प्रकाशित गरि नीति, कार्यक्रम योजना तर्जुमा गर्न प्रयोग गरिनेछ ।

५.१८.३ अन्तराष्ट्रिय मान्यता अनुसार स्वास्थ्य क्षेत्रमा नगरपालिकाले कुल बजेटको कम्तिमा दश प्रतिशत बजेट विनियोजन गरिनेछ ।

५.१८.४ दातृ निकाय, व्यक्ति, गैरसरकारी संघसंस्था लगायतको सहकार्यमा पालिकाले एक विशेष स्वास्थ्य कोष स्थापना गरि गरिव, असहाय, अशक्त, गर्भवती तथा सुत्केरी लगायतका लक्षित वर्गको उपचार तथा प्रेषणको लागि निश्चित कार्यविधि तयार गरि कार्यान्वयन गरिनेछ ।

६. संस्थागत व्यवस्था

यस नीतिमा भएका प्रावधानहरू कार्यान्वयनका लागि देहाय बमोजिम व्यवस्था गरिनेछ ।

६.१ स्थानीय सरकारको क्षेत्राधिकार भित्रका स्वास्थ्य सम्बन्धि कार्य संचालन तथा सेवा प्रवाहका लागि यो नीति मार्गदर्शक नीतिको रूपमा रहनेछ ।

६.२ यस नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तह अन्तर्गत रहेका स्वास्थ्य संग सम्बन्धित सबै संस्था र संरचनाहरू पुनरावलोकन, सुधार तथा संसोधन गरि लागू गरिनेछ ।

६.३ नीतिले परिकल्पना गरेअनुसार ऐन, नियमावली, मापदण्ड, निर्देशिका, कार्यविधि, प्रोटोकल लगायतका दस्तावेजहरू विकास गरि लागू गरिनेछ ।

६.४ स्वास्थ्य क्षेत्रका विभिन्न विषयगत नीतिहरूलाई आवश्यकता अनुसार यसै नीति अन्तर्गत विषयगत राजनीतिका रूपमा विकास गरिनेछ ।

६.५ पालिका स्वास्थ्य नीति, २०८३ अनुरूप स्थानीय तहले स्थानीय संरचनाहरू विकास र विस्तार गर्नेछ ।

६.६ स्वास्थ्य नीति कार्यान्वयनका लागि संघ र प्रदेश सरकारका सम्बन्धित निकायका साथै विभिन्न सहयोगी संघ संस्था संग आवश्यक समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।

६.७ नीतिको विस्तृत कार्ययोजना तयार गरि कार्यान्वयन गरिनेछ ।

७. वित्तीय स्रोत

संघ र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त बजेट तथा अनुदान, दातृ निकाय, व्यक्ति र विभिन्न संघसंस्थाबाट प्राप्त हुने सहयोगका साथै नगरपालिकाको आन्तरिक स्रोत र ऋणबाट गरिनेछ । यस नीतिमा रहेका उद्देश्यहरू हासिल गर्न नगरपालिकाका सबै शाखाहरूको कार्यक्रम तथा बजेटमा तालमेल मिलाई सबै नीतिमा स्वास्थ्यको अवधारणा बमोजिम कार्यान्वयनमा जोड दिइनेछ । संघ सरकार र सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकारको नियमित वार्षिक कार्यक्रम मार्फत यस नीतिले अवलम्बन गरेका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू सम्बोधन गराउन पहल गरिनेछ ।

८. अनुगमन र मूल्यांकन

यस नीति कार्यान्वयनको अनुगमन गर्ने र अपेक्षित नतिजा र प्रतिफल प्राप्तिको मूल्यांकन गर्ने दायित्व सामाजिक विकास समिति, नगरपालिका स्तरीय स्वास्थ्य व्यवस्थापन समिति, स्वास्थ्य शाखा र पालिका स्तरबाट गठन भएका संगठनात्मक संरचनाहरूको हुनेछ । यसको लागि उक्त संगठन तथा समितिहरूको क्षमता विकास गरिनेछ । वडा समितिहरू एवं अन्य सरोकारवाला निकाय संगको समन्वय र सहकार्यमा

सहभागितामूलक अनुगमन प्रक्रिया अवलम्बन गरिनेछ । प्रत्येक पाँच वर्षमा यस नीतिको समीक्षा गरी आवश्यकता अनुसार परिमार्जन र अध्यावधिक गर्दै लगिनेछ ।

९. जोखिम

नेपालको संविधानले आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई प्रत्येक नागरिकको मौलिक अधिकारको रूपमा स्थापित गरेको र देश संघीय संरचना अन्तर्गत सेवामा समतामूलक पहुँचका साथै गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवालाई मध्यनजर राखी नेपाल सरकार र सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकारको नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई समेत आधार बनाई पालिका स्वास्थ्य नीति, २०८३ तर्जुमा गरिएको भएतापनि यथेष्ट बजेटको विनियोजन गर्न नसके नीति कार्यान्वयनमा कठिनाई हुनसक्ने संभावना देखिन्छ । साथै समयानुकूल स्वास्थ्यको पूर्वाधार विकास, संगठनात्मक परिमार्जन र स्वास्थ्य जनशक्तिको व्यवस्थापनमा हुनसक्ने जटिलताले नीति कार्यान्वयन र यसको प्रभावकारितामा असर गर्न सक्छ ।

१०. खारेजी

हालसम्म यस दिपायल सिलगढी नगरपालिकामा स्वास्थ्य नीति तयार गरी लागु नभएकोले खारेजीको व्यवस्था गर्नु नपर्ने देखिन्छ ।